

абсолютність, призводять до кризово-катастрофічних станів у суспільстві, і людина, намагаючись вийти з такого стану існування, неодмінно повертається до природно-правового ідеалу, через певні реформи і зміну власної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ступак А. Л. Соціальний порядок як необхідна умова стабільності суспільних відносин. *Держава і право*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. № 51. С. 115–120.
2. Бабаев В.К. Общая теория права: Краткая энциклопедия. Нижний Новгород, 1998. 315 с.
3. Малько А. В. Теория правовой политики: Монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 325 с.
4. Сапун В. А. Теория правовых средств и механизм реализации права. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского гуманитарного университета профсоюзов, 2002. 154 с.
5. Шундигов К. В. Синергетический подход в правоведении. Проблемы методологии и опыт теоретического применения: Монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 256 с.
6. Харт Г. Понятие права. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2007. 302 с.
7. Поляков А.В. Общая теория права: учебник. Санкт-Петербург: Издательство юридического факультета СПбГУ, 2005. 475 с.

ЦІННІСНІ ВИМІРИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІД МРІЇ ДО РЕАЛЬНОСТІ

Андрій ГРУБІНКО

Тернопільський національний економічний університет

Історія європейської інтеграції, втілення теоретичних ідей якої розпочалося по завершенні Другої світової війни, відзначається складністю і суперечностями, але загалом становить успішний шлях впровадження в життя залучених до неї держав і народів Європи стандартів демократії, ринкових відносин, соціального забезпечення, економічного добробуту, міжкультурної взаємодії і політичного співробітництва. Інституційно-функціональним втіленням європейської інтеграції став Європейський Союз як правонаступник Європейських Співтовариств (1952 – 1993 рр). Упродовж функціонування об'єднання пройшло непростий шлях утвердження на міжнародній арені в якості повноцінного суб'єкта міжнародних відносин, функціональним механізмом діяльності якого стала Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗППБ).

Генеza ЄС у формі його попередника Європейського економічного союзу (ЄЕС), створеного у 1957 році, та супутніх організацій, відбувався як інтеграційне економічне об'єднання, позбавлене міжнародних політичних амбіцій, що не виключало перспективи формування його зовнішньополітичної складової. Як зазначають Д. Гелд та Е. Мак-Грю, «на регіональному рівні Євросоюз за дуже короткий час привів Європу від хаосу Другої світової війни до світу, де суверенність відступає на другий план перед щодалі більшою кількістю зон спільних інтересів» [1]. У повоєнні десятиліття ідея політичної інтеграції, як і її складової – військової інтеграції, не мала шансів на реалізацію. Поступове впровадження елементів зовнішньополітичної кооперації держав Співтовариства на рівні ЄЕС у формі механізму Європейського політичного співробітництва (запроваджений у 1970 році) стало відображенням об'єктивної потреби в погодженні позицій держав об'єднання з актуальних питань міжнародної політики.

Історична специфіка СЗППБ ЄС як неординарного за своєю сутністю і завданнями практично впроваджуваного феномену зовнішньополітичної та військово-політичної

регіональної інтеграції зумовлена складністю системи детермінант його формування і структурно-функціонального наповнення. Головними з них стали нетипова природа ЄС як міждержавно-квазідержавного формування та особливості зовнішньої політики як державно-правової і соціальної реальності, прерогатива формування і реалізації якої, згідно традиційних канонів міжнародних відносин, належить державі.

У Договорі про Європейський Союз 1992 року (ст. 21, ч. 1) подано перелік головних принципів діяльності об'єднання на міжнародній арені, які в загальній формі відображають ціннісні орієнтири його учасників, а саме: демократія; правова держава; загальність та неподільність прав людини і основних свобод; повага до людської гідності; принципи рівності і солідарності; дотримання принципів Статуту ООН і міжнародного права. Фундаментальність таких завдань діяльності ЄС на міжнародній арені зобов'язувала держави-члени та інституції до розвитку відповідного потенціалу, чого, як видається, на сьогодні все ще не відбулося.

За час існування СЗППБ ЄС пройшла період інституційного оформлення і становлення як сукупність механізмів впливу об'єднання на міжнародній арені. ЄС створив структури, процедури прийняття рішень і набув оперативного досвіду різнопланової діяльності, розгорнувши 139 дипломатичних представництв, провівши майже 30 військово-миротворчих місій та операцій різного характеру на трьох континентах. Створено розгалужену систему інституційного управління з розробки політики і забезпечення зовнішніх дій ЄС. Співтовариство отримало окреме представництво в провідних світових і регіональних міжнародних інституціях, як-от ООН, «Група восьми/семи», НАТО, АСЕАН тощо. Сформовано мережу угод про торгівлю, партнерство та асоціацію, врегулювання проблем безпеки і боротьби з тероризмом з великою кількістю держав Європи, Азії, Африки та обох Америк, Тихоокеанського басейну. Водночас СЗППБ завжди була проблемною сферою функціонування ЄС, що зумовлюють ряд факторів.

1. Об'єктивна складність поєднання інтересів держав. Гасло ЄС «Єдність в різноманітті» залишається як ніколи актуальним. Проявилася відсутність єдиного стратегічного бачення розвитку СЗППБ на довгострокову перспективу. Учасники інтеграції періодично нехтували можливостями, наданими їм правом ЄС. Учасники об'єднання надавали перевагу традиційним методам дво- і багатосторонньої співпраці за рамками структур ЄС (ряд спільних міждержавних військових підрозділів, франко-британські військові програми, «Веймарська ініціатива», NORDEFCO, Вишеградська група, інші багатосторонні військово-технічні і цивільні проекти). Якщо на зовнішньополітичному рівні переважно вдавалося досягти спільності позицій і дій, то сфера безпеки та оборони залишалася конгломератом міждержавних угруповань. Як зазначає Й. Голслах, «єдиний спосіб для Європи кинути виклик інтенсифікації політики з позиції сили за кордоном – це кинути виклик спрямованій на розкол політиці з позиції сили всередині» [2].

2. Перманентне посилення відцентрових тенденцій, що стало особливо помітним на фоні політичної та економічної кризи в ЄС. Фактичне нехтування можливостями і проблемами розвитку СЗППБ, зокрема, СПБО учасниками євроінтеграції призвело до того, що з 2008 до 2013 рр. проблеми політики безпеки не були спеціальним предметом обговорень Європейської Ради.

3. Дефіцит стратегічних ресурсів внаслідок неготовності і небажання держав ЄС вкладати ресурси у спільні проекти, що посилюється на фоні скорочення фінансування дипломатичних і військових видатків на національному рівні. Як наслідок Союз у своїх міжнародних діях завжди був дуже залежним від політичної волі і ресурсів провідних держав-членів. За оцінками Є. Макаренка, в Брюсселі не займаються визначенням загальноєвропейських цілей та інтересів, як і аналізом слабких та сильних сторін ЄС у світі, що змінюється. Це зумовило відсутність єдиної зовнішньої політики Євросоюзу [3]. Прикладом цьому стала різна реакція держав ЄС на події «Арабської весни» 2010-2011 років.

4. Значне відставання ЄС від США по усьому комплексу військових ресурсів, що зумовило його підпорядковане становище і залежність від НАТО. Для порівняння, у 2012

році військові видатки США склали 682 млрд. дол., 26 держав СЗППБ ЄС (крім Данії) – 189,6 млрд. дол. [4].

5. США традиційно намагаються контролювати і стримувати європейські амбіції у сфері зовнішньої політики і безпеки. Об'єднана Європа є одним з головних конкурентів Сполучених Штатів на глобальному ринку. Тому вони не зацікавлені у надмірному посиленні політичного впливу ЄС, тим більше у формуванні конкурента НАТО.

6. Внаслідок глобальних змін світової рівноваги сил після появи нових центрів впливу і змін у міжнародних інтересах США Європа змушена все більше переймати на себе відповідальність за свою безпеку і безпеку найближчої периферії. Однак знакові міжнародні конфлікти початку XXI ст., зокрема, війни в Афганістані та Іраку 2002–2003 рр., російсько-грузинський конфлікт 2008 р., події «Арабської весни» і військова кампанія в Лівії 2011 р., громадянська війна в Сирії, російсько-український конфлікт, як і попередні прояви кризи світової системи міжнародних відносин кінця XX ст., показали нездатність ЄС без втручання США виступати єдиним впливовим політичним центром сили і гарантувати безпеку навіть в зоні своєї найближчої периферії. Як зазначає А. Мартинов, «ЄС становить конгломерат держав, у яких відсутня спільна політична воля» [5]. Нemoжливiсть дiйти консенсусу серед держав Спiльноти щодо здiйснення операцiї проти режиму М. Каддафi 2011 р. i нездатнiсть бiльшостi держав ЄС внести дiєвий вклад у забезпечення затратної автономної системи європейської безпеки вчергове показали неспроможнiсть сучасної СПБО стати дiєвим механiзмом гарантування безпеки Спiвтовариства та його найближчої периферії. Не стала винятком ситуацiя навколо російсько-українського конфліктy.

З огляду на сучасні тенденції у міжнародних відносинах і процесах європейської інтеграції для розвитку СЗППБ існують такі головні виклики – послаблення економічних позицій ЄС і посилення відцентрових тенденцій у зовнішній політиці держав-членів. Третім викликом СЗППБ став процес виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу (т. зв. «Brexit»).

Напередодні зустрічі Північноатлантичної Ради у Варшаві, на своєму саміті в Брюсселі 28 червня 2016 р. Європейська Рада розглянула документ «Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу». В унісон НАТО в ЄС констатували загрози європейській безпеці зі Сходу (Росія), від поширення тероризму і насилля на Півночі Африки та на Близькому Сході. У порівнянні з Стратегією європейської безпеки 2003 року зафіксовано розширення переліку викликів для Співтовариства, головними з яких вказано проблеми енергетичної безпеки, міграцію, зміни клімату, насильницький екстремізм, гібридні війни. Пріоритетами зовнішньої політики ЄС визначено: зміцнення безпеки та оборони; інвестування у стійкість держав і суспільств на Сході і Півдні; розробка комплексного підходу до конфліктів і криз; заохочення і підтримка спільних регіональних дій; посилення глобального управління на основі міжнародного права [6]. ЄС нарешті офіційно визнав необхідність поєднання «м'якої» і «твердої» сили в своїй діяльності як забезпечення глобальної ролі. Заклики до посилення колективного голосу держав-членів Союзу на міжнародній арені та єдності Європи перед загрозами глобальній безпеці, які підкреслювали міжнародні амбіції Союзу, традиційно розходилися з реаліями розвитку об'єднання і його взаємин з ключовими партнерами. Зокрема, у висновках того ж Брюссельського саміту Європейська Рада акцентувала увагу на автономії Спільноти у прийнятті рішень і процедур, необхідності дотримання принципу відкритості у співпраці ЄС з НАТО [7]. Такий не дуже помітний, але промовистий змістовий дисонанс між робочим і стратегічним документами керівних органів Союзу загалом став звичним явищем і підтвердив спорадичне прагнення його керівництва підвищити статус і можливості об'єднання не реальними справами, а деклараціями. Серед іншого документ мав завдання переконати світову спільноту, насамперед США і НАТО, у згуртованості Євросоюзу, незважаючи на результати британського референдуму 23 червня 2016 року. Досягнення більшої єдності ЄС без Великої Британії не є гарантованою. У той час, коли НАТО здійснює

практичні дії щодо європейської оборони, ЄС все ще формує плани посилення свого оборонного потенціалу, вдовольняючись «стратегічною автономією» [8].

Євросоюзу та його державам-членам доведеться провести значну роботу, аби досягти статусу глобальної сили в контексті традиційного військово-політичного впливу, навіть в рамках розширених «петерберзьких завдань». Військово-технічна і стратегічна залежність від НАТО надалі буде стримувати міжнародний вплив ЄС. Водночас відзначаємо достатньо реалістичний характер зазначеного документа, в якому йдеться про необхідність європейців самим подбати про власну безпеку, здатність захищатися від зовнішніх загроз.

Політика розширення ЄС, яка розглядається як невід’ємна складова, механізм зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу, стала однією з головних і дуже ефективних механізмів поширення міжнародного впливу об’єднання, донесення його цінностей до «умів і сердець» держав-партнерів, насамперед тих, які прагнуть вступу до його складу. Водночас і тут є чимало проблем та невизначеностей, головна з яких – відсутність чіткої стратегії подальших взаємин ЄС з оточенням. Адже запропонований Францією в лютому 2020 року новий підхід до формування вимог для країн-кандидатів на вступ до ЄС не вирішує проблеми географічної межі євроінтеграції та взагалі її доцільності у довгостроковій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація/антиглобалізація / пер. з англ. І. Андрущенко. Київ: К.І.С., 2004. С. 20.
2. Голслах Й. Сила раю. Як Європа може бути попереду в азієцькому сторіччі. Київ: Темпора, 2016. С. 275.
3. Макаренко Є.А. Проблеми, здобутки і перспективи спільної зовнішньої політики ЄС: погляд на сучасність і майбутнє. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108. Ч. I. С. 19.
4. *Trends in world military expenditure*, 2012. SIPRI, April 2013. p. 2; *Defence Data 2012* / edited by E. Platteau. Brussels: European Defence Agency, 2013. p. 4.
5. Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті р.р. XX ст. – 10-ті р.р. XXI ст.). Погляд з України: монографія. К.: Інститут історії України НАН, 2009. С. 38.
6. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy. June 2016. Brussels, 2016. pp. 9-10.
7. European Council meeting (28 June 2016). Conclusions. Cover note. Brussels, 28 June 2016 (OR. en). *European Council*. EUCO 26/16. CO EUR 5, CONCL 3. p. 7.
8. Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. С. 468.

ТРАДИЦІЙНЕ ТА ІННОВАЦІЙНЕ В АКсіОЛОГіЧНОМУ ВІМІРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Юлія МЕЛІХОВА, Олена ШУМЕЙКО

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Національна культура є результатом колективної духовної творчості народу. Зокрема, її можна досліджувати як систему сенсожиттєвих і ціннісних орієнтирів, усталених стереотипних уявлень, уподобань і оцінок. Відтак, зміни, які поступово відбуваються у будь-якій культурі, можна осмислювати як взаємодію традиційних та інноваційних ціннісних орієнтирів.

Так, досліджуючи сучасну українську культуру, слід насамперед зосереджуватися на трансформації її духовних засад, взаємодії традиційних та інноваційних моральних, естетичних, світоглядних орієнтирів, смислів, мотивів соціокультурної активності. У будь-